

nakonec – poté, co je představil – poměrně skeptický (s. 183). Za limitující považují, že řadu témat a konceptů pojednává Horyna jen do té míry, do jaké podporují jeho stanovisko, anebo může-li se odrazit od jejich kritiky. Nejedná se přitom jen o kritiku „interkulturní“ (v Horynově pojetí) religionistiky, v jejíž souvislosti čtenáře musí napadnout otázka, jak dalece představují tyto tendence pro obor nějaké reálné „nebezpečí“, nebo zda slouží jen jako výše zmíněný protipól, jenž autorovi dovoluje rozvinout argumentaci. Uvedený způsob psaní se týká například i významu či postavení konstruktivismu v religionistické teorii. Diskuzi o konstruktivismu Horyna totiž redukuje pouze na pozici radikálního konstruktivismu, a to mu umožňuje představit jej jako pojetí nevědecké, spočívající na jiném typu racionality než je vlastní religionistice a otevírající prostor různým ideologiím (s. 155).

JIŘÍ GEBELT

Mánavadharmašástra, přel. Dušan Zbavitel,

**Praha: Ex Oriente 2009, 241 s.
ISBN 978-80-904246-5-4.**

Mánavadharmašástra neboli *Manuovo ponaučení o dharmě*, které přednedávnem vyšlo v českém překladu Dušana Zbavitele, je typickou ukázkou staroindické šastrové literatury. Zabývá se zejména doporučeními ohledně chování mužských příslušníků tří vyšších společenských stavů vzhledem k tomu, v jakém životním stadiu se nacházejí.

Některé kapitoly *Mánavadharmašástry* připomínají moderní trestní a rodinné právo a v moderních západních jazycích bývá dílo někdy nazýváno *Manuovým zákoníkem*, čehož se však překladatel vyvaroval, neboť představovat si dharmášástry jako dnešní právní zákoníky by bylo chybou. V první řadě nebyly na rozdíl od běžných zákoníků přímo spjaty se státem a vládou; jejich autoři byli bráhmanští učenci, což se zřetelně odráží na privilegovaném postavení ve spo-

lečnosti, které text bráhmanům připisuje. Dále se liší i co do dosahu, neboť pravděpodobně fungovaly ve spojení s praktickými právními systémy jednotlivých komunit. S tím patrně souvisí i odlišný modus normativnosti, což se projevuje například používáním optativu místo imperativu či indikativu a uváděním různých, často protichůdných právních názorů vedle sebe (viz například protichůdné názory na dědičnost matčiných vlastností u potomka v 9. kapitole). Také kontext, z něhož Manuova dharmášástra vyrůstá, je svěbytný. Jedním z pilířů jejího myšlenkového světa je opětovné zrozování a její vesmír se zdaleka neomezuje pouze na svět lidí; důsledkem nedodržení doporučení šástry jsou v menší míře i lidské tresty, především však mravní a společenský úpadek, pokles na žebříčku hierarchie bytostí, ztráta rituální čistoty a nutnost odčinění prostřednictvím askeze. V neposlední řadě je třeba mít na paměti i její obsahovou různorodost, neboť obsahuje i kapitoly kosmologické, politologické, filosofické, dietetické a hygienické.

Kniha vyšla v edici Prameny hinduismu nakladatelství Ex Oriente, které vydává indickou, indologickou a religionistickou literaturu. Překlad Dušana Zbavitele, jenž je autorem několik překladů významných děl staroindické literatury (*Sómádévův Ocedán příběhů*, Kautiljova *Arthašástra*, *Upanišady*), byl vytvořen na základě sanskrtského textu vydaného Patrickem Olivellem (Patrick Olive, *Manu's Code of Law: A Critical Edition and Translation of the Mánava-Dharmašástra*, New York: Oxford University Press 2005). Vyznačuje se precizností a krásnou češtinou, za kterou se skrývají desetiletí překladatelské praxe nejen z indických jazyků; je plynulý, čtivý a nápaditý. Sanskrtské termíny, které Zbavitel z důvodu neexistence českého ekvivalentu ponechává v originále, až na výjimky při prvním výskytu vysvětluje v poznámce a totéž činí u sporných míst, přičemž odkazuje na vybrané překlady Patricka Olivella, Wendy Donigerové (Wendy Doniger – Brian K. Smith [trans.], *The Laws of Manu*, London – New York: Penguin 1991) a Arthura Cokea Burnella (Arthur Coke Burnell – Edward Washburn Hopkins [trans.], *The Ordinances of*

Manu: Translated from the Sanskrit, London: Trübner 1884) a komentáře Médhātithiho a Kullúky. Atmosféru veršovaného originálu evokují doslovné překlady sanskrtských syntaktických konstrukcí („Nato pak rší Bhrgu, Manuem takto oslovený, promluvil s potěšenou myslí...“, s. 27, v. 60) a časté používání archaických výrazů a rovněž neřadit slovesných tvarů, jimiž sanskrtské oplyývá. Sporných bodů je zde opravdu málo. Šástra často používá optativní větnou konstrukci „nechť činí to a to“ s nevyjádřeným podmětem, připomínající například německé „*man soll*“. V občasném doslovném překladu do češtiny však nevyjádřený podmět vzbuzuje pocit neúplnosti či potřebu hledat podmět v předchozí větě, což je někdy matoucí (např. s. 187, v. 13). Dalším detailem je překlad sanskrtského *džapana*, polohlasného recitování hymnů či manter, výrazem „mumlání“ (např. s. 39, v. 85), který může mít nežádoucí negativní konotace. Také genitiv maskulina *vaišja* ve tvaru *vaišje* (s. 182, v. 93) by někomu mohl připadat méně přirozený než tvar *vaišji*. *Švapáka* (s. 177, v. 19) by bylo možno přeložit spíše jako „pojídač psů“ (doslova „ten, kdo peče či vaří psy“), což je oblíbené pejorativní označení lidí na nejnižších stupních společenského žebříčku (viz pozdější *Jógavásištha*).

Kromě vynikajícího překladu kniha obsahuje i krátký úvod, který vysvětluje kontext vzniku *Mánavadharmášástry*. Autorův popis hinduismu jako „společensko-náboženské organizace“, která „připouští u svých příslušníků nejširší škálu individuálních názorů i forem náboženské seberealizace“ (s. 13) vyvolává u nezasvěcených spíše představu instituce podobné jakési tolerantní křesťanské církvi než nepřehledného množství nejrozmanitějších indických tradic, tím spíše, že je zde zároveň použito označení „světové náboženství“ (s. 13), které se v souvislosti s „hinduismem“ objevuje až s indickými intelektuály konce 19. století ovlivněnými západním myšlením (konkrétně s Vivékánandou). Za hlavní pojetí hinduismu podle autora považuje „všeobšáhlou kastovní organizaci, které přisuzuje božský původ a nezrušitelnou platnost“ (s. 13). Tato představa byla již rovněž

mnohokrát kritizována nejen postkoloniálními autory, kteří kastu v té podobě, v jaké ji dnes známe, považují za moderní fenomén a produkt historického střetu mezi Indií a západní koloniální vládou (např. Nicholas B. Dirks, *Castes of Mind: Colonialism and the Making of Modern India*, Princeton: Princeton University Press 2001). *Mánavadharmášástra* samotná božský původ připisuje čtyřem společenským stavům (bráhma, kšatrija, vaišja a šúdra) a o džátí (doslova zrození, překládáno jako kasta) podrobněji hovoří pouze v jedné kapitole jako o výsledku křížení stavů. Vliv zmíněných indických intelektuálů na Zbavitelovo pojetí hinduismu se projevuje i dále, kde tvrdí, že „samotný hinduismus“ svůj společensko-náboženský systém nazval *zanátana dharmá*, tj. odvěká dharmá (termín propagovaný zakladatelem Árja samádže Dajánandou Sarasvatím, s. 14).

Tvrzení, že „svě postavení nejvyšší autority ve všech záležitostech, týkajících se soužití hinduistické společnosti si [*Mánavadharmášástra*] uchovala až do moderní doby a mezi pravověrnými hinduisty dodnes“ (s. 18), je podle mého názoru neúplné bez doplňujících informací. Za prvé je silně zpochybňováno (nejen) z pozic těch, kteří se výroky *Mánavadharmášástry* cítí být diskriminováni (nižších kast, dalitů, žen, gayů atd.). Za druhé je nutné si uvědomit, čemu *Mánavadharmášástra* za toto své postavení vděčí. Dharmášástry po dlouhá staletí sloužily spíše jako zdroj poznatků ohledně práva a rozhodování právních problémů než jako přímý zdroj práva, Britové je však mylně pochopili jako zákoníky vztahující se stejným způsobem na všechny hinduisty v Indii (Donald R. Davis Jr., „Law“, in: Sushil Mittal – Gene Thursby [eds.], *Studying Hinduism: Key Concepts and Methods*, London – New York: Routledge 2008, 226). Po tak dlouhou dobu od svého vzniku byly užívány proto, že byly extrémně flexibilní, téměř každý verš měl různá čtení a interpretace a existovaly školy a větve jejich interpretace s příslušnou komentářovou literaturou. Již v 9. století bylo dokonce rozhodnuto, že některá pravidla se nehodí pro Kalijugu, v níž žijeme, a proto nebyla uplatňována (David Smith, *Hinduism and Modernity*, Oxford:

Wiley 2003, 42). Dále je třeba zdůraznit, že *Mánavadharmaśāstra*, ať už bylo její postavení dříve jakékoliv, získala na významu, kterého by bývala nikdy nedosáhla, právě díky tomu, že byla v koloniálním myšlení kanonizována, v důsledku čehož se v ní popsaná kastovní hierarchie s bráhmány na vrcholu na dvě staletí stala klasickým popisem kastovního systému (N. B. Dirks, *Castes of Mind...*, 35). Je příznačné, že většina soupisů kast v raném 19. století se vyznačuje neurčitou charakterizací kasty a velkou mírou přizpůsobení znalostí o kastě koloniálním zájmům (*ibid.*, 121).

Z výše uvedeného je evidentní, že se jedná o text, který v dějinách Indie sehrál velice významnou roli jak pro svůj obsah, tak i v důsledku historických okolností. Vydaní jeho českého překladu je proto důležitým příspěvkem k českému indologickému bádání. Vzhledem k tomu, že dobře dokumentuje širší myšlenkový rámec, v němž jsou jednotlivá ustanovení *Mánavadharmaśāstry* zasazena, je však tento překlad cenný i pro religionistiku, postkoloniální studia, historii a sociologii.

NORA MELNIKOVÁ

Jiřina Šedinová a kol., Dialog myšlenkových proudů středověkého judaismu: Mezi integrací a izolací,

Praha: Academia 2011, 580 s.
ISBN 978-80-200-1910-3.

Jiřina Šedinová s niekoľkými kolegy pripravila publikáciu, ktorá ako kolektívna štúdia uzrela svetlo sveta s podporou grantu Univerzity Karlovej GAUK 257774 (doba riešenia 2007-2008). Vydanie tejto štúdie podporila aj Akadémie vied Českej republiky. Nakladateľstvo Academia má edíciu Judaica, do ktorej vhodne tematicky zapadá *Dialog myšlenkových proudů* svojím dôra-

zom na spôsoby, „ktorými možno chápať židovský život ako minoritu v diaspore“ (Hillel J. Kieval, s. 13), pohybujúcou sa medzi integráciou do väčšinovej kultúry a izoláciou od nej. Kniha je príspevkom českých autorov, čo považujem za dôkaz pretrvávajúceho akademického záujmu o judaizmus, nielen v Prahe, ale aj v Olo-mouci, ktorý na Slovensku (snáď až na jednu výnimku), žiaľ, chýba.

Koncepcne sa publikácia opiera o cyklus prednášok prednesených na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe v roku 2008. V knihe má tento cyklus prednášok podobu kapitol, pod ktoré sa podpísali Markéta Pnina Rubešová, Daniel Boušek, Dita Rukriglová, Lenka Uličná, Pavel Sládek a Pavel Čech. Predslov napísal Hillel J. Kieval a úvod Jiřina Šedinová. Tematicky v nej defilujú analýzy právneho postavenia Židov v stredovekej Európe a Židov v islamských krajinách v stredoveku, štúdia o poézii a filozofii Šelomo ibn Gabirola, hlavných prúdoch stredovekého (pre)aškenázskeho myslenia, širšom kontexte pražskej židovskej renesancie so záverečnou analýzou postavenia Sefardov v Amsterdamе v 16. storočí. Záver publikácie obsahuje prehľadné zhrnutie ich obsahu, ktorého čítanie zároveň povzbudí chuť prečítať si túto publikáciu. K záveru knihy patria i profily autorov, ktoré prinášajú zopár zaujímavých informácií o jednotlivých autoroch publikácie.

Bohatá bibliografia sekundárnej literatúry v závere knihy ponúka aj zoznam tematicky podobných publikácií, ktorý naznačuje, že v zahraničí ich už vyšlo veľa. Aj na Slovensku napríklad bolo v roku 2008 vydaných *Tisíc rokov aškenázskej kultúry* (přel. Barbara Láštiová – Stanislava Moyšová – Maroš Sagan – Jana Levecká, Bratislava: Kalligram 2008). Táto však, na rozdiel od recenzovanej knihy, začína až v 11. storočím a končí súčasnosťou. Početný tím jej autorov sa zaoberá výlučne aškenázskeou kultúrou, ale nie v Čechách. Obidve spomínané publikácie nevznikli ako zborníky príspevkov z konferencií, ako to platí napríklad o publikácii Christoph Cluse (ed.), *The Jews of Europe in the Middle Ages* (Turnhout: Brepols 2004); táto obsahuje príspevky